

ČETVRTO POGLAVLJE

Ratišta i posmatrači

Početak balkanskih ratova izazvao je brojne reakcije i pomiješana ošućanja/osjećanja među stanovništvom ovog poluostrva. Obje zaraćene strane imale su i jake podržavaoce i protivnike. Zvanično proklamovana neutralnost Antante i Centralnih sila u oružanom sukobu išla je zajedno s oduševljenjem i podrškom „braći po vjeri i oružju“.

Balkanski ratovi su inicirali nove političke i diplomatske razgovore o budućnosti regiona. Ponovo su se pojavili planovi za stvaranje novih država u evropskim pokrajinama Osmanskog carstva. Dok su politički krugovi pokušavali da iskoriste novu situaciju za sopstvene ciljeve, obični ljudi su bili potreseni ratnim nesrećama i nejasnom perspektivom mira u kojem će pobjednici nametnuti svoje uslove, ne poštujući potrebe drugih. Solidarnost među narodima različitih vjeroispovijesti, posebno među slovenskim narodima, vladajući krugovi susjednih/susjednih nezaraćenih zemalja shvatali su kao ozbiljnu prijetnju sebi i mnogo godina poslije završetka ratova.

Dokumenti u ovom poglavlju pokušavaju da rekonstruišu raspoloženje balkanskih naroda pred balkanske ratove pod različitim političkim režimima. Ono varira od potpunog miješanja i formiranja dobrovoljačkih odreda do relativne ravnodušnosti i odobravanja. Paralelno s ovim prirodnim reakcijama postojali su međusobno suprotstavljeni dugoročni politički planovi.

IVa. Balkanske pokrajine Osmanskog carstva

U balkanskim pokrajinama Osmanskog carstva, balkanski ratovi su dočekani sa različitim nadama. Neki narodi su se priključili osmanskoj vojsci u nadi da će uništiti njene neprijatelje i sačuvati njen integritet, dok su se drugi borili za stvaranje sopstvenih nacionalnih država.

ALBANIJA. Kako je odmah poslije izbijanja balkanskih ratova Albanija dobila ograničenu autonomiju, stav prema zaraćenim stranama nije bio izdiferenciran. Glavni cilj je bio obezbjeđivanje i, ako je moguće, proširivanje autonomije u oblastima koje su se smatrale dijelom albanskih zemalja. To se moglo postići djelajući na strani pobjednika i uz podršku velikih sila. Osmanski porazi u Prvom balkanskom ratu primorali su Albance da odustanu od svoje tradicionalne autonomističke strategije i da se bore za potpunu nezavisnost. Međutim, zbog suprotstavljenih interesa velikih sila, opstanak nove Albanije je sljedećih nekoliko godina bio neizvjestan jer je ona bila meta diplomatskih intriga i oružanih napada.

IV-1. Odluke o stavu Albanije u slučaju Balkanskog rata – Skoplje, 14. oktobar 1912.

Ogranak komiteta „Spas“ u Skoplju i „Crno društvo“ održali su hitan sastanak sa temom: Turska će započeti rat. Kako ćemo spasiti Albaniju?

Odlučeno je:

1. Poslati proglas velikim silama.
2. Formirati delegaciju za raskid sporazuma skadarskih brđana sa Crnom Gorom.
3. Ova delegacija će biti ovlašćena da ide u albanske oblasti u cilju spasavanja zemlje od komadanja.

Proglas koji je 16. oktobra 1912. potpisalo „Crno društvo“ glasio je: „Crno društvo“, kao predstavnik albanskog naroda, ima čast da vas obavijesti da se albanski narod ne bori da učvrsti tursku dominaciju na Balkanu, već da zauzme cijelu albansku teritoriju. I zato, kakav god ishod rata bio, Albanci neće nikad prihvatiti četiri uprave nad četiri vilajeta, već samo jednu zajedničku vladu.

Akte te Rilindjes Kombetare Shqiptare, str. 255, 256

„Crno društvo za spas“ (1911–1912) bilo je albansko revolucionarno i nacionalističko društvo aktivno u nekoliko gradova, kao što su Valona, Đirokastra, Korča, Bitolj, Skoplje itd. Njegov primarni cilj bio je ujedinjenje vilajeta Skadar, Kosovo, Bitolj i Janjina u jednu autonomnu političku jedinicu s albanskom vladom i zasebnim parlamentom. To je bilo društvo radikalnih stavova koje je oružane ustanke smatralo sredstvom za ostvarivanje svojih ciljeva. Odigralo je značajnu ulogu u organizovanju i koordinisanju ustanaka 1911–1912. protiv osmanske vladavine u Albaniji. Održavalo je i bliske veze s albanskim patriotskim društvima u inostranstvu.

IV-2. Herbert Adams Gibbons, student istorije koji je u vrijeme balkanskih ratova putovao Balkanom i radio za Crveni krst, piše o albanskoj odbrani Skadra

Skadar je bio opsjednut ali Crnogorci, koji su na bojnopolju jedva mogli da skupe 30.000 ljudi, ostali su tu cijelu zimu. Velika tvrđava Taraboš na visokom brdu nad gradom Skadrom i donjim dijelom jezera, bila je nedostupna za njihovu vojsku i artiljeriju. A u samom gradu Skadru Albanci su se borili za život svog naroda, a ne za Turke, i davali veličanstven i dugotrajan otpor.

Gibbons, str. 274,275

Zašto su Albanci u početku rata podržavali Osmansko carstvo? Da li su se oni borili za sultana u Carigradu ili za svoju nacionalnu stvar? Što je bilo dobro, a što loše u takvoj politici?

► Sl. 49. Prije napuštanja Skadra: crnogorska majka sa sinom na grobu svog muža i njegovog oca, maj 1913.

L'Illustration, januar – decembar 1913, str. 449

Pažljivo pogledaj sliku.

Misliš li da je slika spontana ili su akteri na njoj pozirali?

IV-3. Telegram predsjednika/predsjednika albanske privremene vlade ministrima inostranih poslova Crne Gore, Srbije, Bugarske i Grčke, 29. novembra 1912.

Želim da obavijestim vaše ekscelencije o izuzetnom događaju u narodnom životu Albanaca. Predstavnici svih albanskih oblasti, različitih vjeroispovijesti, koji su se sastali juče u narodnoj skupštini u gradu Valoni, objavili su nezavisnost Albanije i izabrali privremenu vladu. Albanci su srećni

što se pridružuju porodici slobodnih naroda istočne Evrope sa jednim ciljem da žive u miru sa svim sušedima/susjedima. Nadamo se da će ovu promjenu u životu našeg naroda kao i našu privremenu vladu priznati vlade vaših ekscelencija, da će svako neprijateljsko dejstvovanje vaše vojske u našoj zemlji prestati i da će sve albanske teritorije, koje su sad zapošednute/zaposjednute od strane savezničkih vojski, opet biti slobodne.

Queveria e Perkoheshme e Vlores, str. 42–43

► **Sl. 50. Albanski ustanici iz Mirdite spremni da krenu u rat protiv turske vojske, 1912. (prije Balkanskog rata)**

Gjurme te Historise Kombetare ne Fototeken e Shkodres, str. 127

IV-4. Zvanična poruka austrougarskog konzula, poslata ministarstvu spoljnih poslova Austrougarskog carstva, 30. novembra 1912.

Za vrijeme današnjeg razgovora sa Ismail Kemal-begom⁵¹ u našem konzulatu, kom je prisustvovao i naš italijanski kolega, on nas je uvjeravao da je zadovoljan dosadašnjim administrativnim mjerama. Njegova uprava u neokupiranim djelovima zemlje priznata je. Štaviše, turski vojnici i generali na ovim teritorijama potpuno su neutralni. [...]

Vojnici turske Zapadne armije u velikom su broju locirani u Lušnjju pod komandom Mahmud-paše, u Kelkiri pod komandom Seid-paše, u Beratu pod komandom Kavid-paše, u Leskoviku pod komandom Ali Riza-paše. Ove vojske su potpuno demoralisane, umorne i neopremljene.

Ismail Qemal and Documents, str 246

❓ Kakva je bila situacija u albanskim zemljama krajem rata?

Zašto je privremena vlada željela dobre odnose sa balkanskim saveznicima?

Da li je bilo međusobnih razilaženja u zahtjevima Albanaca, Srba, Bugara i Grka?

IV-5. Opasnosti od albanskog razgraničenja po svjetski mir – francusko viđenje

Upletenost Evrope u albansko pitanje

Kako razgraničenje Albanije može biti prijatna evropskom miru? Razlog za ovu opasnost je jednostavan.

⁵¹ Ismail Kemal – beg (1844–1919) rođen je u Valoni u bogatoj feudalnoj porodici. Osnovnu školu je završio u svom rodnom gradu Valoni, a zatim je pohađao višu školu „Zosimea“ u Janjini. Godine 1859. se s porodicom preselio u Carigrad đe/gdje je započeo istaknutu karijeru u osmanskoj službi zahvaljujući kojoj je značajno doprinio sticanju albanske nezavisnosti. Aktivno je sudjelovao u Mladoturkom pokretu, ali se usprotivio njihovoj politici kad su uspostavili autoritarnu vlast. Uprkos protivljenju mladoturaka njegovoj kandidaturi, decembra 1908. Ismail Kemal je izabran za člana osmanske skupštine za sandžak (pokrajinu) Berat. Poslije izbijanja Prvog balkanskog rata, sa grupom albanskih patriota, organizovao je nekoliko sastanaka s Albancima iz dijaspore o albanskom pitanju. Javno je iznosio svoje stavove o budućnosti Albanije u nekoliko članaka i intervjuja stranim novinama. Vratio u Albaniju 19. novembra i poslije sastanka predstavnika svih oblasti nastanjenih Albancima, 28. novembra 1912, proglasio je nezavisnost Albanije od turske vlasti i postao prvi albanski premijer. Godine 1914. njegova vlada je podnijela ostavku i evropske sile su za albanskog kralja postavile jednog evropskog princa. Ismail Kemal je umro 1919. u Italiji, a sahranjen je u svom rodnom gradu Valoni.

Austrougarska, koja nije učestvovala u ratu, zapravo nema pravo da interveniše u podjeli evropske Turske između saveznika, koji se pozivaju na pravo osvajača i svojih ogromnih žrtava, kako ljudskih tako i finansijskih. Međutim, projekat Albanije, koji je predstavila vlada u Beču, samo ima za cilj da Crnogorce, Srbe i Grke liši glavnih rezultata njihovih pobjeda.

Odobravajući princip autonomije Albanije, velike sile su već ustupile mnogo Austrougarskoj, ali je jasno da teritorija ove Albanije mora biti ograničena kako bi se pomirili interesi Austrije sa pravima

pobjedničkih balkanskih saveznika.

Ali, ako Austriju u njenim ambicijama, manje-više, podržavaju Njemačka i Italija, balkanski saveznici imaju, kao prirodnu, podršku Trojnog saveza Antante, čiju je doktrinu 9. novembra 1912. proklamovao g. Eskvit, britanski premijer. On je na gradonačelnikovom banketu rekao: „Pobjednici ne bi smjeli biti lišeni tako skupe pobjede.“ Dakle, oko albanskog pitanja se bore dvije značajne evropske grupacije.

Andre Cheradame, *L'illustration* 3650, 8. februar 1913, str. 115

MAKEDONIJA. Situacija u Makedoniji⁵² bila je mnogo složenija nego u Albaniji. Dok su neki djelovi stanovništva tražili priliku da se pridruže sušednim/susjednim nacionalnim državama, neki politički krugovi u emigraciji opet su pokrenuli ideju o autonomiji iznijetu u članu broj 23 Berlinskog mirovnog sporazuma iz 1878.

IV-6. Memorandum grupe makedonskih intelektualaca koji žive u Sankt Peterburgu, od juna 1913. upućen „vladama i društvima savezničkih balkanskih država“

[...] U ime zakona prirode, u ime istorije, u ime zdravog razuma, preklinjemo vas, braćo, da prihvatite sljedeće obavještenje:

Makedonija je naseljena homogenim slovenskim narodom koji ima svoju istoriju, svoj način života, koji je u prošlosti imao svoju državu, svoje ideale, i koji prema tome ima i pravo da sam odlučuje.

Makedonija treba da bude nezavisna država unutar svojih etničkih, geografskih i kulturno-istorijskih granica, sa vladom odgovornom narodnoj skupštini. Makedonska država treba da bude zasebna i ravnopravna jedinica unutar Balkanskog saveza sa zajedničkom carinskom granicom.

U crkvenim pitanjima u Makedoniji je neophodno opet uspostaviti staru autokefalnu Ohridsku crkvu koja bi onda uspostavila kanonske odnose sa drugim pravoslavnim crkvama: grčkom, ruskom, bugarskom, srpskom, rumunskom i sirijsko-arapskom crkvom.

U cilju boljeg rješavanja unutrašnjeg uređenja makedonske države, treba što prije osnovati jedno

zajedničko predstavničko tijelo (narodnu ustavotvornu skupštinu) u Solunu putem opštih izbora pod patronatom ostalih država.

Braćo saveznici – oslobodioci! Nadamo se da će naše riječi naći put do vašeg srca i duše i da ćete, slijedeći primjer velikodušne Rusije i u interesu sopstvene budućnosti, podržati neodložno stvaranje nezavisne makedonske države čime ćete sačuvati mir i sklad između sebe. Što prije, to bolje za sve nas. Ovakvo rješenje potiče od velike slovensko-helenske ideje o Balkanskom savezu, a u interesu je svjetske kulture i pravde.

Potpis: Dimitar Čupovski (vjerovatno autor), Georgij A. Georgov, G. K. Konstantinović, Nace D. Dimov, I. G. Georgov

Odbrani tekstovi za istorijata na makedonskiot narod, str. 810–812

❓ Koje su glavne političke ideje u ovom tekstu? Zašto misliš da upućuju na „velikodušnu Rusiju“? Uporedi ga sa tekstovima II-4, II-5, II-6. Pokušaj da shvatiš značenje „Balkanskog saveza“ u svakom od njih.

⁵² Različito definisana: videti/vidjeti tabelu 13

► **Sl. 51. Grčki i srpski diplomati i vojni predstavnici na Kajmakčalanu će/gdje treba da raspravljaju o određivanju granica poslije podjele Makedonije**

IV-7. Ideju o autonomiji Makedonije dovodi u pitanje jedan francuski novinar, avgust 1912.

Da li ćemo pristati na stremljenje Makedonije ka autonomiji? Ideja Makedonija Makedoncima se u

posljednjih nekoliko godina razvila i ima tendenciju da zamijeni opasniju ideju cijepanja Makedonije i njene podjele između balkanskih zemalja. Ali trzavice koje neprestano potresaju ovu pokrajinu izgleda da prije dolaze iz bugarskog nego iz makedonskog pokreta. U tim uslovima, bilo bi teško organizovati autonomiju Makedonije bez znatnog favorizovanja bugarske partije u odnosu na druge nacionalne partije. Ovo bi izazvalo očajnički otpor i u samom srcu Makedonije. Najzad, ne treba zaboraviti da su makedonski Grci i Kuco-Vlasi (Cincari), iz straha od hegemonije slovenskog elementa, više za status kvo. [...]

Balkanski rat bi u ovom trenutku bio velika opasnost za Evropu. Ona treba da učini napor da otkloni ovu opasnost svim sredstvima kojima raspolaže. Ništa nije legitimnije od toga.

Alberic Cahuet „La situation en Turquie et la proposition Berchtold“, *L'Illustration* 3626, 24 avgust 1912, str. 123

? Opšta pitanja za poglavlje IVa

Koji su zajednički elementi u očekivanjima političkih krugova u Albaniji i Makedoniji na kraju balkanskih ratova?

Imaju li oni nečeg zajedničkog s očekivanjima drugih balkanskih zemalja i, ako imaju, u kom smislu? Pokaži razlike u tim očekivanjima i pokušaj da nađeš „najbolje rješenje“.

IVb. Teritorije Austrougarske

Austrougarske pokrajine na Balkanu morale su da slijede zvaničnu neutralnost, koju je proklamovao Beč, ali stanovništvo u njima se iz mnogo razloga ošjećalo/osjećalo mnogo angažovanijim od kabinetskih ministara u carskoj prijestonici.

SLOVENIJA. Slovenci su pokazivali veliko zanimanje za balkanske ratove i velika simpatija za južnoslovenske narode bila je očigledna. Rat je bio predstavljen kao borba potlačenih naroda protiv turske prevlasti, kao kulturni i religiozni (hrišćanstvo protiv islama) rat, i kao rat za ujedinjenje južnoslovenskih naroda. Iako politika slovenačkih partija nije bila usmjerena ka nalaženju rješenja za slovenačko nacionalno pitanje izvan granica Austrougarske, one su dijelile uvjerenje da bi oslobađanje južnoslovenskih naroda ojačalo položaj slovenskih naroda unutar Austrougarske monarhije.

IV-8. *Rat na Balkanu 1912–1913*, knjiga objavljena 1914. predstavlja duboku analizu naroda upletenih u rat, kao i uzroka i posljedica tog rata

Prije rata – razlozi za rat

... Srbija hoće na more

Jasno je da Srbija ne bi mogla da se razvija u tim granicama. Samo ako bi dobila Staru Srbiju iz koje bi imala najkraći pristup jadranskoj obali, duž obala rijeke Drima do luka Sv. Ivan, Lješ i Drač, Srbija bi imala neophodne uslove za normalan život i ekonomski razvoj. [...]

... Bugarska će osloboditi Makedonce

Sad kad su njihova srećnija balkanska braća otišla u borbu da se oslobode strašnog ropstva, i Makedonci su opet ustali. Boreći se za svoju otadžbinu, zaboravili su stranačke svađe i zagrlili se u duhu bratstva. Neki su otišli u bugarsku vojsku kao dobrovoljci, a drugi u planine. Ali su se i jedni i drugi borili za slobodu za kojom su tako dugo žudjeli i za koju je već proliveno toliko mnogo krvi. Ustali su da se osvete za bezbrojna zla i zvjerstva, da osvete svoje očeve i majke, žene i đecu/djecu. Nijesu se povukli u planine da se sakriju od Turaka, već ih je izmamio blistavi sjaj koji je najavio novi, slobodan život za njihovu otadžbinu. Došao je veliki dan. [...]

... Grčka zahtijeva Krit

Razlog zbog kog su se Grci pridružili balkanskim državama u ratu protiv Turske, bilo je ostrvo Krit. [...] Ali Grčka je imala i druge razloge za to. Kao Sloveni, i Grci su patili pod turskom vlašću. Naročito u Epiru đe/gdje su ih Turci i Albanci neprestano klali. Ni na ostrvima nije bilo mira. Neposredno pred rat, surova buna bijesnula je na ostrvu Samos.

Vojska na Balkanu, str. 27, 42

Što je za Slovence glavni razlog za izbijanje balkanskih ratova?

Da li su oni upoznati sa problemima na Balkanu? Iako priznaju interese balkanskih nacionalnih država, zašto ne priznaju interese Osmanskog carstva?

IV-9. Slovenačko viđenje situacije u Makedoniji

Spor oko Makedonije

Slovinci su svakako prijatelji slovenskih naroda na Balkanu. Svi su im dragi. Zato s žaljenjem gledaju na razmirice između Srba i Bugara. Slovinci ne staju ni na čiju stranu i ponašaju se nepristrasno. Ali to ne znači da su oni ravnodušni posmatrači tog spora, jer mi dobro znamo da ovđe/ovdje nije važna samo sudbina pojedinačnih etničkih grupa, već sudbina cijelog Balkana, svih južnih Slovena, i Slovena uopšte. Nijedan Sloven ne smije da podstiče ovaj spor. Čak i Rusi, kao najstarija braća, izbjegavaju direktno miješanje u ovaj sukob kao arbitri. [...]

Ruska riječ (Русое слово) direktno upozorava Srbe – i indirektno Bugare – da u slučaju rata ne računaju na rusku podršku kao ni na simpatije Antante. „Nikako se ne smije dozvoliti novi balkanski rat. Velike sile imaju na raspolaganju neophodna sredstva da zaustave glupe sporove i nepromišljenosti i na jednoj i na drugoj strani.

Jedna takva mjera je autonomija Makedonije. Jasno je da će ona biti preduzeta samo u krajnjem slučaju, kad sve ostale mjere postanu nedjelotvorne.“

Mišljenje ovog ruskog lista nije za svijet ništa novo. Mjesecima se u užim krugovima na Balkanu zna da postoji jedna partija – po svoj prilici značajna partija – koja bi voljela da stvori autonomnu Makedoniju: to je partija separatista. Oni djeluju u tajnosti, i jasno je zašto. Ali ako dobiju podršku tako moćne strane kao što je Rusija, to može da im ulije hrabrost, mogu uskoro da steknu nove sljedbenike i budućnost može neočekivano da im se osmijehne.

Slovenac, 122, 31. maj 1913.

Pisac ovog teksta je Anton Bezenšek, slovenački stenograf i prevodilac koji je živio u Sofiji. *Slovenac* je bio katolički dnevni list.

HRVATSKA. Pošto je bila bliža savezničkim balkanskim zemljama, Hrvatska je imala neposredniji i konkretniji pogled na balkanske ratove. Uz analitičke tekstove, neki Hrvati su u zagrebačkim novinama pisali o svojim ličnim utiscima o zaraćenim stranama. Oba gledišta su bila izložena kritici u karikaturama.

IV-10. *Obzor*, zagrebački dnevni list, 10. oktobar 1912.

RAT NA BALKANU

Balkanske države sigurno ne polaze u rat samo zato da dobiju nešto obećanja za reforme u Turskoj, već s nadom da će polučiti potpunu autonomiju za kršćanske pokrajine ili se barem donekle teritorijalno proširiti. [...] Konačni uspjeh balkanskih država ovisi naravno o njihovoj ratnoj spremi i o shvaćanju i provođenju zajedničkih interesa. Ako je taj savez učinjen na solidnim temeljima, uspjeh će mu biti siguran, a moći će se usprotiviti kao jedna

cjelina, kao jedna nova vlast, svim pokušajima izvana.

Obzor, koji je izlazio između 1860. i 1941, bio je jedan od najčitanijih dnevnih listova u Zagrebu. Kad su izbili balkanski ratovi, urednik je bio Slavko Vodvarka.

Kakav je bio stav hrvatskog javnog mnijenja prema Balkanskom savezu i prema Osmanjskom carstvu? Odgovori na osnovu prethodnog teksta.

► Sl. 52. Hrvatska karikatura, 1912.

Koprive, 1912.

Tekst karikature:

- Mama, mama, objavljen je rat!
- Pokazaću ja tebi šta je pravi rat!

Zašto su neki Hrvati oduševljeni objavom Balkanskog rata?

Da li se u prethodnim tekstovima vidi zvanična neutralnost Austougarske? Kakve sličnosti i razlike vidiš u stavovima Hrvata i Slovenaca?

BOSNA I HERCEGOVINA kao nova pokrajina u Austrougarskoj od 1908, i kao dio Osmanjskog carstva vjekovima, bila je u vrlo specifičnoj situaciji kad su počeli balkanski ratovi. Privremena vlada je morala da objavi neutralnost, ali stanovništvo nije bilo tako suzdržano.

IV-11. Pokrajinske habsburške vlasti uvele su posebne mjere u Bosni i Hercegovini

Od početka balkanskih ratova šef državne vlade (u Bosni i Hercegovini) Oskar Počorek učinio je mnogo toga u Bosni i Hercegovini sa ciljem da se pripremi za rat protiv Srbije i Crne Gore. On lično silno želi ovaj rat, kao i zajednički austrougarski ministar rata. Samo su sačekali dobar razlog. Počoreku su proširene vojne funkcije, pa je unaprijeđen u vojnog inspektora i glavnokomandujućeg generala. Mobilizacija regruta je počela.

Počorek je čak i prije Prvog balkanskog rata pripremio uvođenje takozvanih posebnih mjera u Bosni i Hercegovini da bi obezbijedio svoja leđa u slučaju eventualnog rata protiv Srbije. Skadarska kriza bila je za njega dobar povod da uvedu specijalne mjere u Bosni i Hercegovini uz dogovor sa zajedničkim ministrom finansija Bilinskim i zajedničkim ministrom spoljnih poslova Bertholdom. Odobrenje za ovu akciju car je dao 1. maja, a već 3. maja 1913. plakati s obavještenjem o posebnim mjerama bili su istaknuti po cijeloj Bosni i Hercegovini. U okviru posebnih mjera ograničene su ili ukinute neke slobode građana, suspendirani neki članovi bosanskog ustava, ograničene slobode kretanja i sloboda štampe. Ove mjere su vrlo negativno uticale na cijelo stanovništvo u Bosni i Hercegovini.

Madžar, *Balkanski ratovi i iznimne mjere u Bosni i Hercegovini...* str. 64, 65

? Kakve mjere su habsburške vlasti sprovele u Bosni i Hercegovini?

Da li su one posljedica izbijanja balkanskih ratova ili su imale dublje ciljeve?

Zašto stanovništvo ima negativan stav prema državnoj politici?

IV-12. Ograničavanje dobrovoljačkog pokreta u Bosni i Hercegovini

Posle ispraćaja 300 vojnika kao dobrovoljaca u tursku vojsku oktobra 1912, javno odlaženje u dobrovoljce postalo je protivzakonito. A tom prilikom je zajedno s dobrovoljcima grupa od hiljadu muslimanskih demonstranata marširala pod zelenim zastavama sve do železničke stanice. Zajedničko ministarstvo je protestovalo protiv ovakvog vida javne podrške jednoj od strana u ratu. Regionalnim institucijama je odmah poslato naređenje pa je već 14. oktobra zabranjeno svako okupljanje dobrovoljaca. Od tog vremena dobrovoljci su prelazili granicu samo ilegalno.

Ekmečić, *Uticao balkanskih ratova*, str. 416

IV-13. Srpski dobrovoljci u Bosni i Hercegovini

Nije bilo lako postati član dobrovoljačkih jedinica, naročito ne specijalne jedinice. Kriterijum je bio posebno strog za prijem u jedinice koje su vodili vojvode Vojislav Tankosić i Vuk Popović, ali mnogi Srbi su želeli baš u njihove jedinice. U njih su primani samo visoki muškarci. Tako su se ispred komandnog mesta Tankosićeve jedinice mogli videti prizori i tuge i sreće. Naravno, srećni su bili oni koji su primljeni u jedinicu, a tužni, čak i uplakani, oni koji su bili odbijeni iz raznoraznih razloga, uglavnom zbog godina ili fizičkog stanja. U grupi koju je vojvoda Tankosić odbio, bio je jedan nizak tamnopusi mladić. Bio je to Gavrilo Princip.

Mičević, *Srpski dobrovoljci u ratovima*, str. 15–16

? Zašto mladi ljudi idu kao dobrovoljci u rat u kome njihova zemlja ne učestvuje?

Uporedi to s pokretom dobrovoljaca u Prvom svjetskom ratu?

Znaš li neke slučajeve kad su mladi ljudi dobrovoljno odlazili u rat iz nekog drugog motiva a ne nacionalnog (recimo iz zapadne Evrope u balkanske zemlje)?

? Opšta pitanja za poglavlje IVb

Zašto su neki narodi u balkanskim pokrajinama Austrougarske željeli da učestvuju u balkanskim ratovima, dok su drugi bili samo zainteresovani?

U kojoj mjeri postoji među njima ošućanje/osjećanje zajedničke pripadnosti ili zajedničke lojalnosti prema zemlji u kojoj žive?

Možemo li to uporediti sa ošućanjem/osjećanjem naroda koji žive u balkanskim pokrajinama Osmanskog carstva ili u balkanskim nacionalnim državama?

Opšta pitanja za poglavlje IV

Koji su bili ključni faktori u formiranju javnog mnijenja na Balkanu na početku balkanskih ratova?

Da li su Osmansko carstvo ili Austrougarska mogli da računaju na lojalnost svojih građana?

